

УДК 314.7, 336.717, 339.91

Тетяна КІЗИМА,
Вікторія ОНИЦУК

МІГРАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ: ТЕОРЕТИКО- КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Досліджено основні наукові підходи до трактування поняття міграційного капіталу і грошових переказів трудових мігрантів, виокремлено ознаки і функції міграційного капіталу, проаналізовано сучасні тенденції його руху. Доведено взаємозв'язок потоків трудової міграції між країнами-донорами трудових мігрантів та країнами-донорами капіталу. Обґрунтовано необхідність державного регулювання міграційних процесів у контексті надходження міграційного капіталу. Запропоновано заходи, які сприятимуть надходженню та ефективному використанню міграційного капіталу.

Ключові слова: міграція, трудові мігранти, міграційний капітал, грошові перекази, приватні трансферти.

Татьяна КИЗЫМА, Виктория ОНЫЦУК

Миграционный капитал: теоретико-концептуальный и прагматический аспекты

Исследованы основные научные подходы к трактовке понятия миграционного капитала и денежных переводов трудовых мигрантов, выделены признаки и функции миграционного капитала, проанализированы современные тенденции его движения. Доказана взаимосвязь потоков трудовой миграции между странами-донорами трудовых мигрантов и странами-донорами капитала. Обоснована необходимость государственного регулирования миграционных процессов в контексте поступления миграционного капитала. Предложены мероприятия, способствующие поступлению и эффективному использованию миграционного капитала.

Ключевые слова: миграция, трудовые мигранты, миграционный капитал, денежные переводы, частные трансферты.

Tetiana KIZYMA, Viktoriia ONYSHCHUK

Migration capital: theoretical, conceptual and pragmatic aspects

Introduction. A clear understanding of the patterns of the formation, distribution and use of migration capital is impossible without a thorough theoretical and methodological developments, taking into account historical parallels and studying advanced foreign experience in this field.

Purpose. Investigation of the essence and theoretical generalization of the definition of "migration capital", analysis of the current practice of the arrival of migration capital to individual countries of the world and Ukraine, as well as the development of proposals for the implementation of effective measures for its use.

© Тетяна Кізіма, Вікторія Оніцук, 2017

Results. *The term “migration capital” is relatively new in modern financial science. Many domestic scholars and foreign researchers identify the concept of migration capital and remittances of labor migrants. According to our convictions, money transfers to migrant workers are private transfers of crisis-like nature, which are sent voluntarily by labor migrants to specific households in order to maintain their financial stability. Thus, we can argue that transfers of money transfers, in essence, form a separate component of the international capital market - migration capital.*

Conclusion. *Money remittances of migrant workers are essentially a migration capital. The development of financial infrastructure, the use of state-of-the-art money transfer technologies, and the improvement and expansion of banking services in the area of servicing remittances of migrant workers will adequately address the financial potential of migration capital, which in turn will stimulate economic and social development of the country.*

Keywords: *migration, migrant workers, migration capital, money transfers, private transfers*

JEL Classification: F210, F220.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізаційних процесів надходження й ефективне використання міграційного капіталу є не лише важливою умовою стабілізації фінансового сектору країн, що розвиваються, а й своєрідним каталізатором економічних трансформацій, передумовою впровадження інновацій та розвитку фінансової сфери загалом.

Безумовно, надзвичайно вагомим є вплив міграційного капіталу на структуру доходів домогосподарств, адже здебільшого він відіграє визначальну роль у зменшенні вразливості та чутливості членів домогосподарств до негативних проявів у соціально-економічній сфері. Крім того, він часто є більш стабільним джерелом надходження іноземної валюти до країн, що розвиваються, ніж прямі іноземні інвестиції, офіційна допомога розвитку, державні кредити тощо. Водночас взаємозв'язок між міграційним капіталом та економічним розвитком залишається досить складним і потребує додаткового наукового дослідження й емпіричного аналізу.

Відтак, чітке розуміння закономірностей формування, розподілу і використання міграційного капіталу неможливе без ґрунтовних теоретичних і методологічних

напрацювань, врахування історичних паралелей та вивчення передового зарубіжного досвіду у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на плідні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців (Дж. Борхаса, О. Власюка, О. Войтюка, А. Гайдуцького, Л. Гальківа, А. Кваші, А. Кіреєва, О. Купец, П. Кухти, Е. Лібанової, О. Малиновської, С. Пирожкова, Дж. Піцца, К. Піндера, О. Позняка, Д. Рати, Б. Робертса, О. Садовської, А. Чімхаву) природи формування і функціонування міграційного капіталу, недостатньо дослідженими в Україні залишаються теоретико-методичні та прагматичні аспекти його ефективного використання і впливу на розвиток національної економіки.

Метою статті є дослідження сутності та теоретичне узагальнення дефініції “міграційний капітал”, аналіз діючої практики надходження міграційного капіталу до окремих країн світу та України, а також розробка пропозицій щодо впровадження ефективних заходів, спрямованих на його ефективного використання в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активізація і поширення світових

міграційних процесів змушують сучасних науковців та фахівців-практиків поглиблено досліджувати такі процеси саме з фінансової точки зору, адже динамічні темпи зростання надходжень міграційного капіталу в країни-донори робочої сили у вигляді грошових переказів трудових мігрантів стають все вагомішим джерелом добробуту населення країн-походження трудових мігрантів.

Насамперед, зазначимо, що термін "міграційний капітал" є відносно новим у сучасній фінансовій науці. Багато вітчизняних науковців і зарубіжних дослідників ототожнюють поняття міграційного капіталу і грошових переказів трудових мігрантів. Проаналізуємо погляди науковців та їхні підходи до трактування зазначених понять.

Грошові перекази трудових мігрантів безпосередньо входять до компонентів, що пов'язані із процесом міграції, напрямами її здійснення та наслідками прояву. Зокрема, А. Чімхаву [A. Chimhown], Дж. Пізз [J. Piesse] та К. Піндер [C. Pinder] стверджують, що грошові перекази – це складова міграційних процесів, на які впливає низка чинників, таких як особливість країн, народів, що задіяні у міграції, міждержавних відносин, сучасних фінансових і банківських технологій тощо [1, с. 11]. З ними погоджується і Б. Робертс, який трактує грошові перекази трудових мігрантів як кошти, що надсилає мігрант, який працює за кордоном, отримувачам в країну свого походження [2, с. 3]. А. Андреассен [A. Andreassen] наголошує, що такі перекази – це грошовий результат роботи мігранта, який він надсилає своїм рідним і близьким на батьківщину [3, с. 1]. Д. Рата, підтримуючи теоретичні напрацювання зазначених науковців, уточнює, що грошові перекази трудових мігрантів – це не громадські, корпоративні чи загальнодоступні кошти, а приватні трансферти, що призначені для потреб конкретного одержувача [4, с. 274].

О. Садовська, провівши аналіз дослідження Міжнародної організації з міграції, доходить висновку, що перекази часто можуть мати не лише грошову, а й товарну форму. Так звані "комерційні" мігранти не надсилають кошти додому, а купують на них товар у країні працевлаштування з метою реалізації і, як наслідок, отримання додаткового доходу на батьківщині. Крім того, на її думку, до переказів слід включати частину інвестицій, депозити та благодійні внески мігрантів [5, с. 48].

Вітчизняні науковці розглядають грошові перекази трудових мігрантів не лише з технічного боку – як відправлення частини зароблених коштів з-за кордону на батьківщину, а й як економічне явище, що має суб'єктів, передумови виникнення, вплив та наслідки як на мікро-, так і макрорівнях. З огляду на це, вчені-дослідники пропонують трактувати це поняття відповідно до практичної площини руху і використання фінансових та матеріальних ресурсів мігрантів.

А. Гайдуцький, провівши численні дослідження з цієї тематики, підсумовує, що грошові перекази трудових мігрантів – це фінансові та матеріальні ресурси, які часто важко відокремити від інших матеріальних потоків і які представляють матеріальний захист домогосподарств мігрантів, незалежно від терміну, причини і мети еміграції, а рішення щодо здійснення таких трансфертів приймають виключно учасники цього процесу [6, с. 40].

Відтак, зважаючи на спрямування, мету і тривалість міграційних процесів, грошові перекази трудових мігрантів можна трактувати по-різному. На наше переконання, грошові перекази трудових мігрантів – це приватні трансферти антикризового характеру, які надсилають трудові мігранти на добровільній основі конкретним домогосподарствам на батьківщину з метою підтримання їх фінансової стабільності.

Відтак, узагальнюючи визначення поняття "грошові перекази трудових мігрантів", виокремимо їхні спільні риси із загальноживаною категорією "капітал". І. Бланк виокремлює близько 10 ознак капіталу: капітал є джерелом доходу і благополуччя; об'єктом економічного дослідження; носієм чинника ліквідності; може виступати в ролі виробничого й інвестиційного ресурсу; є об'єктом економічного управління, власності та розпорядження, купівлі-продажу; містить в собі елементи ризику; може виражатися накопиченою цінністю у формі запасів [7, с. 20].

Однак для того, щоб дати більш якісну характеристику будь-якому економічному явищу, його слід розглядати через функції, які воно виконує. Наприклад, Г. Крамаренко та О. Чорна [8, с. 126] виокремлюють функції капіталу, які є найбільш наближеними до характеристик грошових переказів трудових мігрантів, а саме:

- фінансова функція – виявляється через формування та розподіл фінансових ресурсів;
- виробнича функція – використання капіталу з метою кінцевого виходу готової продукції чи надання послуг;
- відтворювальна функція – передбачає створення нової доданої вартості;
- накопичувальна функція – зумовлює зростання величини капіталу;
- інвестиційна функція – вкладення капіталу з метою збільшення прибутку та зростання його вартості в майбутньому;
- вартісна функція – виявляється через вартісні оцінку капіталу.

На основі наведених вище узагальнень понять "грошові перекази трудових мігрантів" і "капітал" робимо висновок про "ідентифікацію грошових переказів як різновиду капіталу за основними складовими елементами та функціями, які вони виконують" [6, с. 58]. Можемо стверджувати, що трансфер-

ти грошових переказів, по суті, формують окрему складову міжнародного ринку капіталу – міграційний капітал. Його обсяги можна охарактеризувати як доходи мігрантів, які, за вирахуванням витрат на їхнє перебування в країні працевлаштування, направляються на батьківщину й використовуються для підвищення рівня життя рідних, економічного і соціального розвитку місцевих територій та країн загалом [9, с. 385].

Згідно з даними Світового банку, у 2017 р. обсяги грошових переказів, пов'язаних із міграційними процесами у світі, сягнули рекордних показників у 2010–2017 рр. і становили 450,1 млрд дол. США. Найбільшими країнами-одержувачами грошових коштів є Індія – 65,4 млрд дол., Китай – 62,9 млрд дол., Філіппіни – 32,8 млрд дол., Мексика – 30,5 млрд дол., Пакистан – 22,3 млрд дол., Нігерія – 19,8 млрд дол., Єгипет – 18,2 млрд дол., Бангладеш – 13,8 млрд дол., В'єтнам – 12,9 млрд дол., Гватемала – 8,7 млрд дол. [10].

Для того, щоб об'єктивно оцінити обсяг надходження грошових переказів трудових мігрантів повної мірою, доцільно порівняти їх із важливим макроекономічним показником для будь-якої країни – валовим внутрішнім продуктом. Так, в Киргизстані відсоткове співвідношення грошових переказів трудових мігрантів до ВВП становить – 37,1%, у Гаїті – 31,2%, Таджикистані – 28,0%, Непалі – 27,2 %, Ліберії – 25,9%, Молдові – 21,1%, Коморських Островах – 21,0%, Гамбії – 20,4%, Республіці Тонго – 19,9%, Гондурасі – 18,4% [10]. Аналізуючи наведені статистичні дані, доходимо висновку, що для зазначених країн грошові перекази трудових мігрантів становлять щонайменше п'яту частину їхнього сумарного обсягу виробництва товарів і послуг за рік. Це, в свою чергу, свідчить про вагомий вплив грошових переказів на розвиток економіки.

Необхідно зазначити, що Україна, хоча і не належить до десятки світових лідерів із надходження грошових переказів трудових мігрантів, проте її показники є достатньо високими, зокрема серед країн пострадянського простору (рис. 1).

Крім того, якщо оцінювати обсяги надходжень грошових переказів в країну походження трудових мігрантів з фактичними показниками рівня її ВВП (рис. 2), спостерігаємо дещо інше розташування у рейтингу країн-донорів робочої сили. Така

Обсяги надходження грошових переказів трудових мігрантів у 2016 році, млрд. дол. США

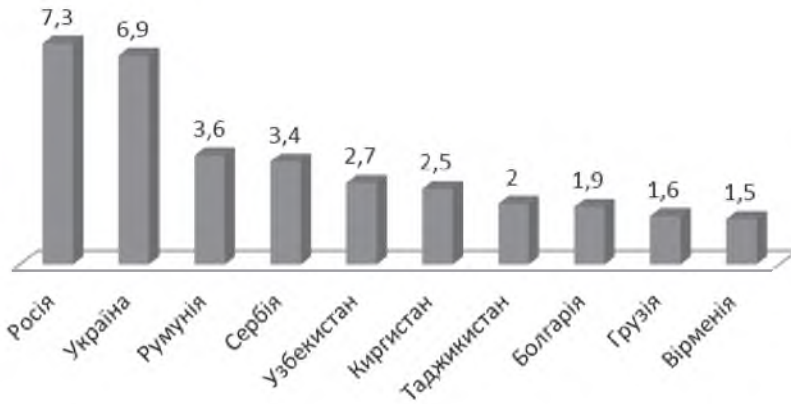

Рис. 1. Динаміка обсягів надходження грошових переказів трудових мігрантів у 2016 р. [10]

Обсяги надходження грошових переказів трудових мігрантів у 2016 році, % до ВВП

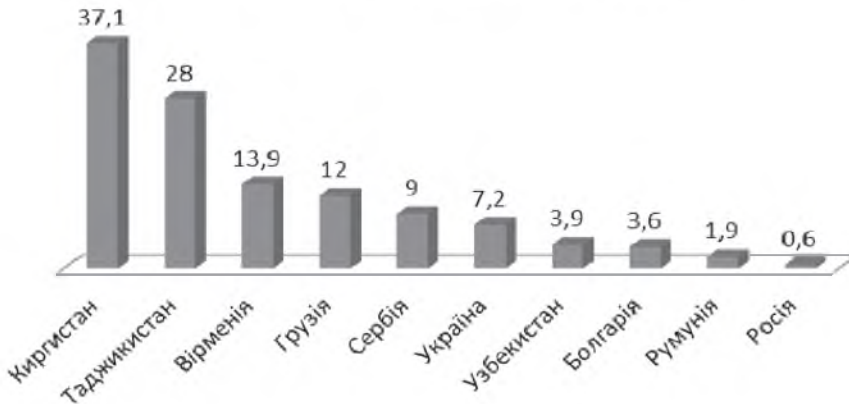

Рис. 2. Динаміка обсягів надходження грошових переказів трудових мігрантів щодо ВВП країни призначення у 2016 р. [10]

ситуація пов'язана з тим, що показники ВВП наведених країн суттєво різняться (від 6,55 млрд дол. США у Киргизстані до 1283 млрд дол. США у Росії) [11]. Відтак, закономірною є ситуація, коли частка надходження грошових переказів трудових мігрантів в країнах з низьким рівнем ВВП сягає третини, водночас для країн з високим рівнем ВВП вона не має суттєвого значення і коливається в межах 0,6%.

Важливо зазначити, що міграційний капітал забезпечує валютно-курсову стабільність в країні його застосування. Структурний аналіз показав, що близько 80% надходжень за такими каналами, як факторні доходи та поточні трансферти Україна отримує від емігрантів як оплату їхньої праці (наприклад, доходи від прямих портфельних інвестицій у 2016 р. становили 3,4 млрд дол. США, в той час як доходи від оплати праці мігрантів – 4,3 млрд дол.) [12]. В окремих країнах обсяги надходжень міграційного капіталу більш, ніж втричі перевищують показники офіційної допомоги розвитку і мають серйозні наслідки для економічного добробуту та пришвидшення економічної динаміки країн-експортерів робочої сили [13, с. 28].

В Україні грошові перекази мігрантів відіграють дуже важливу роль у формуванні платіжного балансу. Разом з прямими іноземними інвестиціями вони є фактично єдиними неборговими каналами надходження іноземної валюти до країни. Зважаючи на майже постійний дефіцит торгового балансу України в 2000–2014 рр. та відтік українських капіталів до офшорів, ця функція є дуже важливою. Таким чином, надходження переказів дає змогу покривати від'ємне сальдо торгового балансу, сприяє зміцненню національної валюти, що є передумовою проведення економічних реформ. Грошові перекази трудових мігрантів, забезпечуючи додаткові валютні надходження, дають можливість поступово

обмежувати вплив і залежність від міжнародних фінансових організацій [14, с. 225].

На відміну від інвестиційних ресурсів, міграційний капітал найменшою мірою залежить від кризових процесів і має чітко виражену антициклічну природу формування і функціонування. Більше того, в період загострення кризових явищ всередині країни, навпаки, дедалі більше громадян виїжджає за її межі, результатом чого є зростання обсягів надходження факторних доходів та поточних трансфертів з-за кордону. Ще однією суттєвою перевагою цих джерел грошових надходжень є те, що отримані фінансові ресурси не потрібно з часом повертати, як у випадку із зовнішніми запозиченнями чи репатріацією іноземних інвестицій [15, с. 132].

Загалом позитивний вплив міграційного капіталу на розвиток вітчизняної економіки може виявлятися і в багатьох інших аспектах. По-перше, частина отриманих фінансових ресурсів трансформується в інвестиції. За результатами опитувань, в Україні близько 7–8% отриманих з-за кордону коштів у формі трансфертів спрямовуються на відкриття чи розширення бізнесу. Результати дослідження показали, що серед осіб з міграційним досвідом частка самозайнятих є в 1,5 раза більшою, а частка роботодавців на третину більшою, ніж серед зайнятого населення загалом [16]. По-друге, міграційний капітал зменшує ризики дестабілізації вітчизняної економіки, а відтак, може підвищувати атрактивність залучення інвестицій в країну. По-третє, перетворюючись на заощадження у фінансових установах, міграційний капітал сприяє здешевленню кредитів і, як наслідок, зростанню ділової активності.

У наукових дослідженнях підтверджується позитивний вплив грошових переказів трудових мігрантів як на банківські депозити, так і на банківське кредитування приватного сектору, адже грошові перекази

діють як субститути для інших фінансових коштів, таких як кредитування та страхування, які не завжди доступні в країнах, що розвиваються. Стимулюючи інвестування та споживання, грошові перекази потенційно можуть зменшити величину рецесії в певній країні або ж сприяти економічному зростанню місцевої економіки. Р. Стаканов вказує на наявність позитивного кореляційного зв'язку між грошовими переказами та розвитком фінансової системи в країнах, що розвиваються, а також в країнах з динамічними економіками, переважно на Близькому Сході та в Північній Африці [13, с. 30].

Доцільно також зазначити, що міграційний капітал не лише формує фінансову базу для стійкого економічного зростання, а й виконує соціальну функцію, оскільки сприяє підвищенню рівня життя населення та, відповідно, зниженню рівня бідності. Аналіз, проведений Міжнародним валютним фондом у 101 країні світу, довів, що десятивідсоткове збільшення переказів у розрахунку на душу населення зменшує бідність на 3,5% [17]. Грошові перекази трудових мігрантів мають потенціал до зниження бідності як прямо, завдяки наданню фінансових ресурсів задля забезпечення базових потреб домогосподарств, так і опосередковано, через збільшення монетарної бази для створення нових активів та коштів, які сприяють покращенню добробуту всієї спільноти (заклади охорони здоров'я, освіти тощо) [13, с. 28]. Багато науковців сходяться на думці, що домогосподарства, до складу яких входять трудові мігранти, загалом демонструють більш високий рівень споживчих витрат та нижчий рівень абсолютної бідності, аніж решта мешканців країни, що не отримують такої фінансової допомоги. Так, Д. Рата [D. Ratha] [17] стверджує, що грошові перекази можуть відігравати ключову роль як потужний ресурс для подолання бідності, оскільки вони мають

тенденцію до збільшення доходів домогосподарств в країнах, що розвиваються. Проте Дж. Адамс [J. Adams] та А. Куечуеча [A. Cuechuecha] вказують на те, що грошові перекази трудових мігрантів пом'якшують негативні прояви бідності, водночас вони не зменшують її кількісних обсягів [18, с. 29].

Небезпека стихійного надходження міграційного капіталу полягає в тому, що він створює культуру залежності від зовнішніх надходжень серед сімей мігрантів, зменшуючи мотивацію до праці серед одержувачів грошових переказів. Дослідження по Анголі виявило, що 16% домогосподарств повністю покладаються на грошові перекази, як на основне джерело доходів, хоча вважається, що рівень залежності від грошових переказів в країнах, що розвиваються, може значно перевищувати ці показники. Результатом такої залежності може виступати пригнічення розвитку місцевої економіки, а у випадку серйозної економічної кризи в країні походження мігранта нестабільність в отриманні грошових переказів може призвести до економічної вразливості домогосподарств мігрантів [13, с. 29].

Варто зазначити, що достатньо двозначні оцінки отримує вплив доларизації, як один із "побічних наслідків" надходження міграційного капіталу. З одного боку, це допомагає підтримувати купівельну спроможність на випадок девальвації грошової одиниці, а з іншого – створює передбачувані труднощі для монетарної політики. Зокрема, унеможлиблюється перехід до політики плаваючого обмінного курсу, адже населення стає схильним до перебільшеної реакції на ринкові коливання обмінного курсу гривні. При цьому амплітуда девальвації перебільшується, адже під час зміцнення іноземної валюти учасники ринку інтенсивно позбуваються гривневої маси, тоді як у протилежному випадку – знецінення долара чи євро – відбувається надмірне збіль-

шення пропозиції іноземної валюти, що загрожує "перельотом" обмінного курсу гривні у бік завищення [19, с. 37].

Необхідно наголосити, що неефективне використання фінансового потенціалу міграційного капіталу, яке часто пов'язане зі структурними перешкодами, що виникають на локальному, місцевому та міжнародному рівнях, є ще однією негативною особливістю функціонування економіки, з якою стикаються країни-одержувачі грошових переказів. Зокрема І. Крупка [14, с. 226] вважає, що мігранти краще розуміють місцеві умови, є більш інформованими стосовно можливостей та ризиків вкладення капіталу, аніж іноземні інвестори та кредиторі. Тому ці грошові кошти здебільшого залучаються у сфері економіки, що найменше відповідають стандартам інвестування та банківського кредитування.

Подібно до інших компонентів залучення капіталу (прямі та портфельні інвестиції, іноземна допомога), приватні трансферти мають різноплановий макроекономічний вплив на дохід, фінансовий сектор, обмінний курс та інфляцію. Попит, який стимулюється міграційним капіталом, може мати відразу декілька негативних наслідків:

- прискорення інфляції;
- надмірне збільшення імпорту;
- неконтрольоване зростання попиту на ринку нерухомості;
- підвищення рівня заробітної плати понад рівноважне значення.

Причому, якщо перші два чинники мають загальнонаціональний вимір, то ефекти заробітної плати і деформацій на ринку нерухомості стосуються переважно регіональних аспектів впливу приватних трансфертів. Супутнього зростання цін слід очікувати передусім на товари та послуги, чия пропозиція на національному ринку є фіксованою або обмеженою (наприклад, цін на землю і нерухомість), або ж які не

можуть бути закуплені за кордоном через високу вартість транспортних послуг. Заробітна плата і ціни на землю зазвичай теж є вищими в районах зі значною кількістю працюючих за кордоном [19, с. 39].

Висновки. На основі вищезазначеного можемо зробити такі висновки й узагальнення. Грошові перекази є стабільно зростаючим потоком капіталу, який спрямовується переважно до країн, що розвиваються. Насамперед, його слід розглядати з точки зору потужного фінансового ресурсу, який може бути використаний для ефективного розвитку домогосподарств мігрантів, стимулювання інвестиційних процесів, зростання реального сектору економіки та впровадження інновацій.

Актуальними проблемами, що потребують негайного вирішення, залишаються питання вироблення методики розрахунку обсягів надходження міграційного капіталу, а також впровадження низки заходів, що стосуються його ефективного використання. Саме з цією метою вважаємо за доцільне уповноваженим органам державної влади та управління здійснити такі заходи інформаційно-правового та організаційно-освітнього характеру:

- сформувати відповідну нормативно-правову базу, яка гарантувала б звільнення грошових переказів трудових мігрантів від оподаткування;
- НБУ забезпечити створення належної інформаційної бази, що стосувалася б чіткого виокремлення грошових переказів трудових мігрантів із загальної структури приватних трансфертів;
- на основі вивчення зарубіжного досвіду розробити і рекомендувати комерційним банкам стратегію роботи в сфері переказів трудових мігрантів (вигідні процентні ставки за депозитами, дешевші кредити на розвиток малого підприємства тощо);

- проаналізувати успішний досвід країн, що керуються Канською декларацією Групи-20 (G-20) [13, с. 29]. Вони визначають “бонди діаспори” як боргові інструменти, що випускаються державою, квазісуверенними установами або ж приватними компаніями з метою отримання коштів від діаспори. Д. Рата [D. Ratha] та С. Плаза [S. Plaza] [20], використовуючи приклади Індії та Ізраїлю, доводять, що “бонди діаспори” можуть бути суттєвим джерелом фінансування національної інфраструктури (лікарні, система водопостачання, дороги, освітні установи тощо). Низка країн випускають такі облігації через свої консульські мережі з метою отримання капіталу серед представників діаспори. Облігації для діаспори можуть бути видані як суверенним урядом, так і приватними компаніями. Для позичальника “бондів діаспори” можуть забезпечити більш низьку вартість і довгострокове фінансування, особливо в період фінансової кризи. Облігації для діаспори мають більш низьку процентну ставку, ніж суверенні облігації, продані іноземним інституціональним інвесторам, тому що, по-перше, орієнтовною процентною ставкою для інвестора діаспори буде ставка за депозитами (нульова чи низька) замість LIBOR; по-друге, серед-ризик для діаспори буде меншим, оскільки сприйняття країнового ризику мігрантами-інвесторами є нижчим (за винятком випадків, коли діаспора рятується від встановленого у країні режиму). На відміну від валютних депозитів, які можуть бути зняті в будь-який час, облігації для діаспори забезпечують стабільний, довгостроковий інструмент фінансування [21, с. 68];
- інтенсивно проводити заходи, які сприяли б підвищенню рівня фінансової

грамотності як трудових мігрантів, так і членів їх домогосподарств (консультації стосовно можливостей вигідного вкладення надісланих коштів, започаткування власного бізнесу, офіційного працевлаштування, пенсійного та соціального забезпечення сімей трудових мігрантів тощо).

Таким чином, доходимо висновку, що грошові перекази трудових мігрантів є міграційним капіталом за своєю сутністю, а його економічна природа лежить у площині потоків трудової міграції від країн-донорів трудових мігрантів до країн-донорів капіталу. В першому випадку спостерігаємо велику пропозицію робочої сили та підвищений попит на капітал, а в другому, навпаки, – значний потенціал до вивезення капіталу та високий попит на робочу силу. Такий взаємозв'язок дає змогу краще зрозуміти нарощення обсягів надходження міграційного капіталу до країн, що розвиваються.

Насамкінець зазначимо, що сьогодні актуальним питанням залишається не лише збільшення обсягів надходження міграційного капіталу, а й використання цього фінансового ресурсу для зростання національної економіки. Розвиток фінансової інфраструктури, використання новітніх технологій переказів коштів, вдосконалення та розширення банківських послуг у сфері обслуговування грошових переказів трудових мігрантів дасть змогу належним чином розкрити фінансовий потенціал міграційного капіталу, що, в свою чергу, стимулюватиме економічний та соціальний розвиток країни.

Список використаних джерел

1. *Chimhown A. Assessing the impact of migrant workers' remittances on poverty / Chimhown A., Piesse J., Pinder C. – London : EDIAS Conference, 2003. – 32 p.*

2. Roberts B. *Remittance in Armenia: size, impacts and measures to enhance contribution to development* / B. Roberts ; USAID project. – Yerevan, 2004. – 64 p.
3. Andreassen A. *Remittance service providers in the US: how remittance firms operate and how they perceive their business environment* : № 37600 Prepared by World Bank / Andreassen A. – Washington D. S. : The WB Publications. – 2006. – 67 p.
4. Ratha D. *Migrant remittances as a source of development finance. World migration 2012. Cost and benefits of international migration* / Ratha D. – New-York : IOM, 2012. – P 269–277.
5. Садовская Е.К. *Денежные переводы трудовых мигрантов: динамика, роль в мигрантских домохозяйствах и сообществах Центральной Азии* / Е.К. Садовская // Труд в Казахстане. – 2006. – № 4. – С. 48–60.
6. Гайдучький А.П. *Міграційний капітал: теорія, методологія, практика : монографія* / А.П. Гайдучький. – К. : ТОВ “Інфосистем”, 2010. – 446 с.
7. Бланк И.А. *Управление формированием капитала* / И.А. Бланк. – К. : Ника-центр, 2002. – 512 с.
8. Крамаренко Г.О. *Фінансовий менеджмент : підр.* / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
9. Чайка-Петегурич Л.Б. *Міграційний капітал в Україні* / Л.Б. Чайка-Петегурич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21. – С. 385–389.
10. *Trends in global remittance flows* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaisues/brief/migration-remittances-data>
11. *Global domestic product : All countries and economies* [Electronic resource]. – Access mode : <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
12. *Динаміка платіжного балансу України : аналітична форма представлення* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=1920830>
13. Стаканов Р.Д. *Грошові перекази в економічній політиці країн, що розвиваються* / Р.Д. Стаканов // Науковий вісник ХДУ – Сер. “Економічні науки”. – 2015. – № 12. – С. 28–31.
14. Крупка І.М. *Фінансовий потенціал капіталу трудових мігрантів в Україні* / І.М. Крупка // Вісник ЖДТУ – Сер. “Економічні науки”. – 2015. – № 2. – С. 221–228.
15. Ткач С.В. *Джерела надходження іноземної валюти в контексті забезпечення валютно-курсової стабільності в Україні* / С.В. Ткач // Вісник Нац. у-ту “Львівська політехніка”. – Сер. “Проблеми економіки та управління”. – 2015. – № 815. – С. 126–135.
16. *Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання: аналітична записка* // Нац. інститут стратег. дослід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
17. Ratha D. *Leveraging remittances for development* / Migration policy institute. – Policy brief. – June. – 2007 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_062507.pdf.
18. Adams Jr. R.H., Cuechuecha A. *The economic impact of international remittances on poverty and household consumption and investment in Indonesia* / Jr. R.H. Adams, A. Cuechuecha [Electronic resource]. – Access mode : <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-5433>.
19. Дем'янчук Ю.І. *Стабілізаційний вплив приватних трансфертів у трансформаційних економіках: дис. ... канд. економ. наук* : 08.00.02 / Юлія Ігорівна Дем'янчук. – Львів, 2014. – 244 с.
20. Ratha D., Plaza S. *Harnessing diasporas. Africa can tap some its millions of emigrants to help development efforts* / D. Ratha, S. Plaza [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/09/pdf/ratha.pdf>.
21. Бунік Ю. *Роль облігацій для країн, що розвиваються* / Ю. Бунік // Вісник Київ. нац. екон. у-ту ім. Т Шевченка. Сер. “Економіка”. – 2015. – № 8. – С. 66–69.

References

1. Chihmown, A., Piesse, J., Pinder, C. (2003). *Assessing the impact of migrant workers' remittances on poverty*. London: EDIAS Conference.
2. Roberts, B. (2004). *Remittance in Armenia: size, impacts and measures to enhance contribution to development*. USAID project. Yerevan.
3. Andreassen, A. (2006). *Remittance service providers in the US: how remittance firms operate and how they perceive their business environment* : № 37600 Prepared by World Bank. Washington D. S.: The WB Publications.
4. Ratha, D. (2012). *Migrant remittances as a source of development finance*. World migration 2012. Cost and benefits of international migration. – New-York: IOM.
5. Sadovskaya, E.K. (2006). *Denezhnie perevody trudovykh migrantov: dinamika, rol v migrantskih domohozyaystvah i soobshhestvah Tsentralnoy Azii* [Remittances of labor migrants: dynamics, role in migrant households and communities in Central Asia]. *Trud v Kazahstane – Work in Kazakhstan*, 4, 48–60 [in Russian].
6. Haidutskyi, A.P. (2010). *Mihratsiyni kapital: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Migration capital: theory, methodology, practice]. Kyiv: TOV "Infosystem" [in Ukrainian].
7. Blank, I.A. (2002). *Upravlenie formirovaniem kapitala* [Management of the formation of capital]. Kyiv: Nika Center [in Ukrainian].
8. Kramarenko, H.O., Chorna, O.Ye. (2006). *Finansovyi menedzhment* [Finance management]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
9. Chaika-Petehyrych, L.B. (2011). *Mihratsiyni kapital v Ukraini* [Migration capital in Ukraine]. *Naukovyyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*, 4, 385–389 [in Ukrainian].
10. *Trends in global remittance flows*. Available at: <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>
11. *Global domestic product : All countries and economies*. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
12. *Dynamika platizhnoho balansu Ukrainy: analitychna forma predstavleniia* [Dynamics of Ukraine's balance of payments: an analytical form of presentation]. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=1920830> [in Ukrainian].
13. Stakanov, R.D. (2015). *Hroshovi perekazy v ekonomichnyi politytsi krain, shcho rozvyvaiutsia* [Money transfers in the economic policy of developing countries]. *Naukovyi visnyk KhDU – Scientific bulletin of the KSU*, 12, 28–31 [in Ukrainian].
14. Krupka, I.M. (2015). *Finansovyi potentsial kapitalu trudovykh mihrantiv v Ukraini* [Financial potential of capital of labor migrants in Ukraine]. *Visnyk ZhDTU – Bulletin of the ZhDTU*, 2, 221–228 [in Ukrainian].
15. Tkach, S.V. (2015). *Dzherela nadhodzhennia inozemnoi valiuty v konteksti zabezpechennia valiutno-kursovoi stabilnosti v Ukraini* [Sources of foreign exchange inflows in the context of providing exchange rate stability in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" – Bulletin of the National university "Lviv Polytechnic"*, 815, 126–135 [in Ukrainian].
16. *Perekazy mihrantiv z-za kordonu ta mozhylyi zakhody shchodo yikh zaokhochennia ta efektyvnoho vykorystannia: analitychna zapyska* [Transfers of migrants from abroad and possible measures for their promotion and effective use: analytical note] Available at: <https://www.niss.gov.ua/doccatalog/document?id=1920830>.
17. Ratha D. (2007). *Leveraging remittances for development*. Migration Policy Institute. Policy brief. June. Available at: http://www.migrationpolicy.org/pubs/MigDevPB_062507.pdf.
18. Adams, Jr. R.H., Cuechuecha, A. *The economic impact of international remittances on poverty and household consumption and investment in Indonesia*. Available at: <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-5433>.
19. Demianchuk, Yu.I. (2014). *Stabilizatsiynyi vplyv pryvatnykh transfertiv u transformatsiynykh ekonomikakh* [Stabilization effect of private

transfers in transformation economies]. (Thesis 08.00.02). Lviv [in Ukrainian].

20. *Ratha, D., Plaza, S. Harnessing diasporas. Africa can tap some its millions of emigrants to help development efforts. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/09/pdf/ratha.pdf>.*

21. *Bunyk, Yu. (2015). Rol oblihatsii dlia krain, shcho rozvyvaiutsia [The role of bonds for developing countries]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu im. T. Shevchenka – Bulletin of T. Shevchenko Kiev national economic university, 8, 66–69 [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 11.08.2017.